

ЕЛЕМЕНТИ ТА МЕЖІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ярослав Анатолійович БУРЛАКА,

*аспірант Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

Відповідно до приписів КПК України, слідчий в кримінальному провадженні є одним із учасників процесу доказування, на якого покладено обов'язок щодо збирання, перевірки, оцінки доказів, обґрунтування процесуальних рішень та виконання процесуальних дій. При цьому слідчий зобов'язаний неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Окрім того, слідчий зобов'язаний в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. З цією метою під час досудового розслідування слідчий здійснює пошук та закріплення доказів, всебічно, повно і неупереджено досліджує обставини кримінального провадження, виявляє обставини, що викривають, чи виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надає їм належну правову оцінку. Зазначене забезпечує прийняття слідчим законних і неупереджених процесуальних рішень, зокрема дає змогу повідомити особі про підозру, скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або закрити кримінальне провадження.

Як свідчить аналіз наукових досліджень, більшість вітчизняних правників пов'язують процесуальну самостійність слідчого з оцінкою доказів у кримінальному провадженні на основі власного внутрішнього переконання. Насправді, процесуальна самостійність слідчого проявляється не лише під час збирання й оцінки доказів, але й в ході реалізації інших повноважень. Так, Е. І. Воронін та М. В. Григор'єв зауважують, що процесуальна самостійність слідчого, крім питань оцінки доказів, знаходить своє відображення і в ініціативі, зокрема, вибору місця, часу, способу збирання та одержання доказів; визначенні порядку та послідовності проведення слідчих дій; застосовувані відповідних заходів процесуального примусу; відстоюванні своєї процесуальної самостійності та інше [1, с.18.]. До цього слід додати право слідчого доручати відповідним оперативним підрозділам доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; прийняти рішення про закриття кримінального провадження та ін. На думку А. П. Гуляєва, процесуальна самостійність слідчого також характеризується його правом у разі незгоди з вказівками прокурора і начальника слідчого підрозділу щодо найбільш суттєвих питань розслідування не виконувати їх; правом у будь-який момент приступити до провадження попереднього слідства, не чекаючи виконання органами дізнання невідкладних слідчих дій [2, с. 98]. Але зазначене твердження не може бути сприйнято в контексті чинного кримінального процесуального законодавства України та практик його застосування. На користь одного з аргументів приведемо положення ч. 3 ст. 312 КПК України, де передбачено, що оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання. Тож, подавши скаргу прокурору вищого рівня слідчий все одно має виконувати вказівки й доручення процесуального керівника.

Як уявляється, зміст процесуальної самостійності слідчого складається з відповідних його повноважень, які дають можливість приймати процесуальні рішення та виконати процесуальні дії в кримінальному провадженні на підставі свого внутрішнього переконання. При цьому прийняті слідчим рішення, виходячи з вимог ч. 5 ст. 40 КПК України, є обов'язковими для виконання.

Натомість, законодавець в КПК України не дає визначення поняття процесуальної самостійності слідчого. Ми вважаємо доречним розглядати процесуальну самостійність слідчого в трьох аспектах: 1) як повноваження слідчого; 2) як інститут кримінального процесуального права; 3) як кримінальну процесуальну гарантію.

З урахуванням наведеного до елементів процесуальної самостійності слідчого слід віднести: повноваження починати досудове розслідування; самостійно визначати напрямки розслідування; приймати процесуальні рішення, які є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами та юридичними особами; самостійно визначати порядок і послідовність проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження; збирати, перевіряти та оцінювати за своїм внутрішнім переконанням; нести відповідальність за законне і своєчасне проведення процесуальних дій; доручати відповідним оперативним підрозділам проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; приймати рішення про продовження строків досудового розслідування; прийняти рішення про закінчення досудового розслідування.

Межами процесуальної самостійності слідчого виступають законодавчо визначені вимоги щодо обмеження або заборони приймати процесуальні рішення та проводити процесуальні дії. Такі обмеження полягають у наданні керівнику органу досудового розслідування, прокурору (процесуальному керівнику), слідчому судді контрольно-наглядових повноважень за діяльністю слідчого, які реалізуються шляхом втручання в його діяльність. Тим часом, певні заборони, встановлені законодавцем, завдають шкоди здійсненню ефективного розслідування, призводять до затягування його строків тощо. На нашу думку, процесуальна самостійність слідчого має ґрунтуватися на двох основоположних вимогах, недотримання яких нівелює її значення та призводить до невиконання слідчим у повному обсязі покладених на нього

обов'язків. До першої такої вимоги слід віднести повноту процесуальної діяльності слідчого, яка полягає у встановленні всіх обставин кримінального правопорушення, що мають значення для кримінального провадження та його правильного вирішення по суті в суді. До другої - неупередженість процесуальної діяльності слідчого, яка полягає у всебічному, безсторонньому, об'єктивному, повному та сумлінному дослідженні обставин, що мають значення для кримінального провадження. Зазначені вимоги, у першу чергу, спрямовані на реалізацію засад кримінального провадження, зокрема законності, змагальності, публічності та інших, а також досягнення завдань кримінального провадження.

Вважаємо за доцільне наголосити, що ефективна реалізація цих вимог, насамперед, повинна забезпечуватися відсутністю неправомірного впливу зі сторони інших учасників кримінальної процесуальної діяльності на процесуальну самостійність слідчого в кримінальному провадженні. Із неупередженістю процесуальної діяльності слідчого безпосередньо пов'язано його внутрішнє переконання, яке можна визначити як інтелектуально-психологічний процес формування в свідомості слідчого версій та окремих думок про певні напрями розслідування кримінального правопорушення, що має базуватися на основі аналізу нормативно-правових актів, власних знань, вмінь та навичок, набутих у процесі навчання та практичної діяльності. До того ж, слідчому слід брати до уваги зібрані докази, виходити зі всебічного розгляду всіх обставин кримінального провадження та вимог чинного кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Воронин Э.И., Григорьев Н.В. Полномочия следователя органов внутренних дел в свете нового уголовно-процессуального законодательства: Лекция. Хабаровск: Хабаровск высшая школа МВД СССР, 1987. 30 с.

2. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе: Учебн. Пособие. М.: Юрид. лит., 1981. 191 с.